

ماضی ژیان یان سزای نیعدام؟

نووسینی: فاتیح بهرامی

وهرگیران له فارسییه وه: به کر نه همه د تاسو -

وهرگیردراو: له نه نهمه رناسیونال ژ: ۲۳

چینه ده سه لاتناره کان، هه میشه و به دریزایی میژوو نینسانیان نیعدام کردوو. سزای نیعدام، له سه رده مه کوته کانا و به شیوه ی فراوانی خوی، به درندانه ترین شیوه نه نجام ده درا. تاوانباران به به رجای کومه لانی خه لکه وه ده کوژران. ده سستی ده سه لاتناران بو نیعدامکردنی خه لک به جوریک نواله بوو که له سه ده ی خه وتعا و به پیی یاسا دراگوئییبه کان له نه سینادا، هه ر کاریک به تاوان ناویبرایه، نینسانی له سه ر ده کوژرا. نه و شیوازی سزایانه ی که له سه رده مه کوته کانا بو جیبه جی کردنی نیعدام به کارده هینران بریتی بوون له: کولاندن، سوتاندن، خستنه ژیر چه رخی عه ره بانه ی نه سپه وه، له خاچدان، زینده به چالکردن، برینی نه ندامه کانی له ش، سه ننگسارکردن و گه لیک تریش ده کری ناوونوس به کرین. له فه ره نسا، تا تزیکه ی سه ده ی هه ژده، به زیندوویی نه و که سانه یان ده سوتاند، که سزای نیعدامیان به سه ردا درابوو. له نیستاشدا چه ندین شیوازی "نینسانی تر" بو نیعدام کردن به کارده بریت: کورسی کاره بایی، ژووری پرله گاز و ده رزی لیسانی ژه هر، چه ندین نمونه ی مودیرن.

له سه ره له لانی سه رمایه داریشدا، سزای نیعدام هه ر روو له گه شه بوو. بو نمونه له سیسته می یاساکانی جه زانی ولاتیکی وه کو نینگلته رده و له سه رده می شورشی پیشه سازیدا، نه و یاسایانه ی که به "یاسا خویناویبه کان" ناو ده برین، به شیوه ی کی زور بی پرده و ناشکرا له دژی چینه نه دار و بیده سه لاته کان به کار ده هینران. بریاری سزای نیعدام، زیاتر له ۲۲۰ جور تاوانی ده گرته وه. که دزینی که میک شلم و له ته نانیکیش، به نیعدام کوتایی ده هات. ده سه لاتنارانی نینگلیز، له و بروایه دا بوون که مل پیکه چکرده نی "چینه ترستا که کان"، ده کری له ریگه ی ترس له دلدا رواندن و توقاندنه یانه وه نه نجام به بریت. له م ولاته دا، وه له و روژانه دا که بریار بوو که سپک له داربهریت، ده کرا به روژی پشوو.

به لام گورانی هه لومه رچی کومه لایه تی و فشاری خه لکی و بزوتته وه ناره زایه تیه کان، دامه نه ی به کارهینانی سزای نیعدام له لایه ن ده وله ته کانه وه به رته سکتور ده کاته وه. بزوتته وه کانی دژی نیعدام که له م دوو سه ده یه ی رابووردوا ده ست به کار بوون، له داخوازیاندا بو نه هیشتنی سزای نیعدام یاخود سنووردارکردنی نه م سزایه ، به جوریک کاریگه ری خوین دانوو. له نه امریکادا نه م بزوتته وانه له ۳ فازی جوراوجوردا و له ناوه راستی سه ده ی نوزده وه ده ست به کار بوون. له ساوه ی نیوان هه ردوو شه ری جیهانیشدا و له گه لیک له ولاتانی تردا، هه مان بایه ت: لایردنی سزای نیعدام، له ره وت دا بووه.

له گه له نه مانه شدا، هیشتا زیاتر له نیوه ی ولاتانی دنیا به زه بری یاسا نینسان ده کوژن. دوا راپورته کانی ریکخراوی نه منستی نه ته رناسیونالی جیهانی له مانگی یه کی سالی ۱۹۹۶دا، نه وه روون ده کاته وه که هه تا نیستاش ۹۷ ده ولته به پیی یاسا که لک له به کارهینانی سزای نیعدام ودرده گرن. ۵۴ ده وله تیش سزای نیعدامیان بو هه موو چه شنه تاوانیک وه لاتاوه. ۱۵ ولاتی تریش نه م سزایه ی نیلغاگردته وه، جگه له و تاوانانه ی که به تاوانی جه نگی و یان له ژیر سایه ی قانونه سه رمایه به کانا نه نجام دراون. له یاساکانی ۲۷ ولاتی تریشدا هیشتا سزای نیعدام، لانه براوه نه گه رچی له ساوه ی ۱۰ سالی رابووردوا که سیان نیعدام نه کردوو. له ناو نه وه ده وله تانه دا که نیعدام ده که ن: له ولاتیکی وه ک نه امریکادا، له ره و ولایه تیکدا قانونی تاییه تی خوی هه یه و تا نیستاش له ۳۸ ولایه تدا نیعدام

بره‌وی همه‌یه. له سه‌ره تانی نه‌وه ده‌کانشه‌وه، له ۱۰ ویلایه‌تی تردا سزای نیعدام دووباره ده‌رگانی به‌رودا ده‌کریته‌وه. دوواحه‌مین شوینیکیش نیوبروکه که له‌سه‌پسته‌مبه‌ری ۹۵ وه، پیشنیاری دانانی سزای نیعدام، له‌باری قانونیه‌وه بریاری له‌سه‌رده‌دریت. له‌کوتایی ده‌یه‌ی حه‌فتای سه‌ده‌ی بیستیشه‌وه، نیلغاگرده‌وه‌یان لایردنی همه‌میشه‌یه‌ی سزای نیعدام، له‌ولاته‌جوراوجوره‌کاندا شکل ده‌گرت.

قانون! نیراده‌به‌ره‌وه‌ندی چینی ده‌سه‌لانداره‌که‌هاوکات له‌ژیر ناوی به‌ره‌وه‌ندی گشتیدا جاری بو‌ده‌دریت. هه‌ر له‌سه‌ر نه‌م بنه‌مایه‌شه‌که‌یاسایی بوونی سزای نیعدام به‌وجوره‌روونده‌کریته‌وه‌که‌گویایه‌له‌خرمه‌تی ریگرتن له‌کردنی تاوان‌و‌پاراستنی کومه‌لگادایه‌له‌ده‌ستدزیی تاوانکاران. به‌م‌شیوه‌یه‌ش‌عه‌دالته‌ت‌به‌رقه‌رار ده‌کریت. له‌پرسیاری نیعدامدا! هه‌ر دوو‌تیوری، "پیشیگرتن" و "سزا"، پایه‌بنه‌ره‌تیه‌کانی دیفاع‌کردن له‌هیشتنه‌وه‌ی سزای نیعدام‌پیکده‌هینن.

تیوری "پیشیگرتن"، لایه‌نی‌پراکتیکی و‌کاربگه‌ری‌دانانی کومه‌لایه‌تی نیعدام‌ده‌کاته‌بنه‌ما‌و‌زیاتر له‌دوو‌سه‌ده‌میژووی هه‌یه. تیوری "سزا" یش‌هه‌ر له‌کوته‌وه‌بره‌وی هه‌بووه‌و‌پایه‌فه‌له‌سه‌فیه‌کانی سزای نیعدام‌روشن‌ده‌کاته‌وه. له‌که‌ناری نه‌مانه‌شه‌وه، ده‌سه‌یه‌ک له‌لایه‌نگرانی نیعدام، که‌م‌مه‌سرف‌بوونی، به‌واتایه‌کی‌تر، نیقتیصادی بوونی نیعدام له‌به‌رانیبه‌ر‌زیندانان ده‌خه‌نه‌روو.

تیوری پیشیگرتن، پیشیگرتن له‌ریکای توفاندنه‌وه

پایه‌ی باسی "پیشیگرتنی گشپی"، له‌وه‌دا‌چرده‌بیته‌وه؛ که‌سزای نیعدام ده‌بیته‌هوی پیشیگرتنی دووباره‌بوونه‌وه‌ی تاوان. له‌باسی "پیشیگرتنی تاییه‌تی" یش‌دا، نیعدام‌وا‌لیکده‌دریته‌وه‌که‌تاوانبار‌ناچارده‌کات دووباره‌کاریکی‌دیکه‌ی‌وا‌ی‌لینه‌وه‌شیته‌وه، نه‌ویش‌له‌ریکای‌کوتایی‌هینان‌به‌ژیانی‌تاوانبار‌وه. لایه‌نگرانی تیوری "پیشیگرتن"، پیمان‌واپه‌که‌نیعدام‌بو‌ریگا‌لیگرتن له‌کردنی تاواندا به‌که‌لکه. نه‌م‌باسه‌له‌ته‌واوی‌نه‌وه‌وله‌تانه‌دا‌که‌نیعدام‌ده‌که‌ن؛ بره‌ویکی‌گه‌وره‌ی هه‌یه. دوو‌به‌لگه‌ی پایه‌یه‌ی که‌لایه‌نگرانی نیعدام‌ده‌پهیننه‌وه، مه‌سه‌له‌کانی نامار‌و‌ترس‌له‌مه‌رگه.

له‌په‌پوه‌ند‌به‌ناماره‌کانه‌وه، ده‌وله‌ته‌کان‌و‌لایه‌نگرانی سزای نیعدام‌بو‌چوونه‌کاتیان له‌سه‌ر نه‌م‌بنه‌مایه‌هه‌لده‌چنن؛ دیاریکردنی دوو‌خالی‌جیوازی‌سه‌ر به‌دوو‌زه‌مه‌نی‌جیواز له‌میژووی هه‌مان‌ولاندا که‌له‌په‌کیکیاندا؛ سزای نیعدام‌ناماده‌یه‌یه‌بووه‌و‌له‌وی‌تریشیاندا نیعدام‌نه‌بووه. دواتریش‌به‌پیی‌لیستی‌ناماره‌کان، نیشانی ده‌ده‌ن که‌نه‌و‌زه‌مه‌نه‌ی نیعدام‌وه‌ک‌سزا‌هه‌بووه؛ ریزه‌ی تاوان‌و‌کریمینالیته‌ت که‌متر‌بووه. هه‌ر‌چه‌نده‌خودی‌نه‌م‌فاکتانه‌له‌ژیر‌پرسیاردان‌هاوکاتیش‌گرویی‌دژی‌سزای نیعدام؛ ناماری‌وا‌زاده‌گه‌پنن‌که‌تیایدا، به‌بوونی سزای نیعدام‌یش‌ریزه‌ی تاوان‌کردن‌و‌کریمینالیته‌ت له‌کومه‌لگادا نه‌هاتوته‌خوار. به‌لام‌له‌راستی‌دا‌نه‌مه‌کروکی‌باسی نیعدام‌نییه.

گریمان که‌به‌بوونی سزای نیعدام، ناماره‌کانی تاوانکاری‌هاتونه‌ته‌خوار. به‌لام‌ئاخر‌باسی‌بنه‌ره‌تی‌له‌په‌پوه‌ند‌به‌نیعدامه‌وه، خودی‌کوشتنی‌نیشان‌و‌ته‌جوازکردنه‌به‌مافی‌ژیان‌که‌ده‌وله‌ته‌کان‌له‌ژیر‌نه‌م‌په‌رده‌ی تاوانه‌دا‌و‌به‌ناوی‌ریگرتن له‌نه‌نیعدامانی تاوانه‌وه، له‌کومه‌لگادا جاری بو‌ده‌ده‌ن‌و‌مافی‌کوشتن‌و‌توقاندنی‌نیشانان به‌خویان‌ره‌وا‌په‌نیوه. نه‌وه‌ی‌جیگای‌سه‌رنجه، برگه‌ی‌زه‌مه‌نی‌میژوویی‌زورن‌که‌تیایدا بوونی سزای نیعدام‌هاوته‌ریب‌نه‌بووه‌به‌زاده‌ی‌زیادی‌ناماره‌کانی تاوانه‌وه‌له‌کومه‌لگادا، به‌لکو‌که‌لک‌و‌رگرتن له‌سزای نیعدام، له‌سه‌ر‌خواست‌و‌چه‌خت‌له‌سه‌ر‌کردنی‌لایه‌نگرانی‌هیشتنه‌وه‌ی‌نه‌م‌سزایه‌وه‌بووه‌که‌له‌نورگانه‌کانی‌ده‌سه‌لاتی‌حاکمدا‌بوون.

زیادبوونی یاخود که‌میوینی ریزه‌و‌ناماری تاوان له‌کومه‌لگادا، په‌پوه‌ندی به‌بوون‌و‌نه‌بوونی سزای نیعدامه‌وه‌نیه. به‌لکو‌هه‌لومه‌رجی‌ناله‌باری‌کومه‌لگا‌و‌فاکتوره‌جیوازه‌کومه‌لایه‌تیه‌کانی‌تره‌که‌ریزه‌ی‌زیادی‌یاخود که‌می تاوان

ده ستانشان ده کات. هه ر بویه ش رولی سه ره کی تیوری "پیشپگرتن"، شتیک نیه جگه له حه قانییه ت پی به خشین به ته مه نی سزای نیعدم له ژیر په رچه می پاراستنی کومه لگا له به رانبه ره ده ستدریویه کانی تاواندا. مارکس سه باره ت به سزا ده نویست:

"سزا له گشتی په تی خویدا، وه ک هوکاریک بو ریفرورم یان توقانندن، بوو ته شایه نی دیفاع لیکردن. نیستا نیوه چ مافیگ به به خوتان ره وا ده بینن کاتیپ به نیازی چاککردن و توقانندی که سانی تره وه نیسه سزا ده ده ن؟ له گه ل نه وه شدا، میژوو هه به ... شتیکه وه کو چون ناماره کان له به رده ستدایه... میژوو به ک که به ته واوی شایه ته کانیه وه ده یسه لمینی که دنیا له سه رده می قایبله وه، نه به سزا چاککراوه وه نه توقینراوه. به لکو کاره که به پیچه وانه وه بووه." (۱۱)

نیعدمیش نه ک هه ر مافی ژبانی تاوانبار ورد و خاش ده کات؛ به لکو کاریه ریبه کی نیگه تیغیش له سه ره په یکه ری کومه لگا جیده هیلیت. به لام ریباکاریه کی گه ووه که له تیزی "پیشپگرتن" دا به شاراوه پی ده مینتیه وه نه وه په؛ که سه ربوشیک ده نیته سه ر هوکاره واقعییه کانی تاوان و خراپه کاری و به مجوره سیسته می ده سه لاتدار؛ که هوکار و خولقیته ری زه مینه کانی تاوانه، بی سه مشولیه ت نشان ده دات و ته واوی به ره ریساریتی نه م کرده وه په ده نیته ملی تاک. راستی نه وه په که کرده وه ی خراپ و تاوان، نه نجاسی بوونی هه لومه ریجیکی نانینسانی و ستمگه رانه ی کومه لایه تیه. کاریگه ریبه کانی هه ژاری، بیکاری، بی خانه ولانه پی، نابه رابه ری، ناپارتایده، گیروده پی نینسان به ده ست نه لکهول و مه وادی موخه دهر و ده به ها موسیبه تی تر له چوارچیوه ی سیسته می سه رمایه داریدا، به شیک له نینسانه کان ناچارده کات که مل به کردنی کاری تاوانکارانه بدن. شه و روژ له ته له فیزیون و له سینته ماوه بانگه واز بو به کارهینانی زه پروژه نگ ده کورت. به رابه رکی و سوو په ره ستی تاک گه رابی به ناوینشانی خه سله تی نینسانی جاری بو ده دریت که نینسان له ژیر زه بریکی ناچاریدا راده گریت و پالیان پیوه ده نیت بو نه نجاسدانی تاوان. وینه به ک له کومه لگا ده کیشن؛ که وینه په کی نه گور و نه به دیه، وینه په ک که کومه لگا زیاتر به جه نگه ل ده چوینیت و تیایدا به هیز، بی هیز له ناوده بات . ناگری رق و کینه میلی و مه زهه بی و نه ژادیه کان خوشده کهن و تووی نه فرده ت له نیوان نینسانه کانددا ده چینن. زور ناساییه که له کومه لگاییه کی به م تایبه تمه ندیانه ی سه رده ودا، ده ستدریوی لیکه ر ده ستدریوی لیکراو، کوژه ر و کوژراو له ناویدا په روه رده بیت. تیوری "پیشپگرتن" هه موو نه مانه ده شاریته وه و ته نها به ناوی ریگالیگرتن یان پیشگرتن به هوکاری تاوانه وه ده وه ستیت و نایین نامه ی تاوانباری واقعی، یانی سیسته می ده سه لاتدار پشت گوی ده نیت.

نیعدم نه ته نها ری له تاوان ناگریت؛ به لکو ترس و به ریبه ته ت په ره پیده دات. ناخر په یامی نیعدم هیچ شتیک نییه جگه له حه قانییه ت به خشین و قانونی کردنی زه بر و زه نگیکی مه رگای له دژی گیانی نینسان.

تیوری "سزا"

په کیک له پایه نه ساسیه کانی تیزی دیفاع کردن له نیعدم؛ خودی چه مکی سزایه. له دید و بوچوونی تیوری "سزا" وه، نه وه کاریگه ری و ناکامه کانی نیعدم نیه بو سه ر ناینده که له به رچاو ده گریت، به لکو نه وه پروسه ی ره فتاکردنه له گه ل تاوانبار و بانگیشتنی به رقه رازکردنی عه داله ته که نه م دیده ناراسته ده کات. کورته و بوخته ی باسی "سزا" له ودا چرده بیته وه که تاوانباران شایه نی مه رگن و ده شیبیت به سزای خویمان بگن، تاکو عه داله ت به رقه راز بگریت. له م په یوه ندیه دا هه موو کات و بی برانه وه نه م پرسپاراننه ناماده بی خویمان هه په؛ بوچی که سیک که تاوانیکی کردوده شایه نی نه وه به بمریت؟ نه و که سه کیبه که حه قی مه رگی تاوانبار ده ستانشان ده کات و نه م ده ستانشان کردنه ش به چی پشت نه ستوروه؟ نه وه چ عه داله تیکه که به کوشتنی نینسان به رقه راز ده کورت؟

وه لاسی دیفاع که رانیک له تیزی "سزا" و سه پانندی مافی مه رگ به سه ر که سیکدا، له بیرکردنه وه په کی زور کونه وه سه رچاوه ده گریت. به پیی نه م فورموله کونه: "حه قی توله سه ندنه وه به هو ی سه پانندی سزایه کی له په کچوو له به رانبه ره

کرده‌وی تاوانباردا، که له ره چه له کدا ده چپته وه سه ره رگی چه مکی: "دانیک به دانیک و چاویک به چاویک؛ که کرده‌وی نینسان ده کاته بنه مایه‌ک بو دیار بکردنی سزا و مافی داسه پانندی نه و سزایه به سه ره نه ودا. له سه ره پایه کانی نه م بچوونه وه، ده بی له گه ل نینساندا به و جوړه ره فتار بکریت که نه و به رانبه ره نینسانه کانی تر کردویه تی. به م شیوه په کرداری تاوانبار نه ک هه ره ده بپته پایه په ک بو سزادانه کی، به لکو ده بپته رینشانده ره و پیوه ریکیش بو دیار بکردنی سزاکه ی. به پیی نه م یاسایه، ته نها سزایه ک که شایه تی تاوانبار بیت، مه رگه. نه م جوړه بیر کرده وه په، نفوزیکی به هیزی له نیوان خه لکدا هه په و پشتیوانی گه وړه ی خوشی له سه ره همستی توله سه ننده وه و فه رهه نگ و نه خلایاتیکی سه ره ده م کونه کانه وه دروست ده کات.

چه مکی "دانیک به دانیک و چاویک به چاویک" هاوکاتیش له باری فه لسه فیه وه رینمایی ده کریت و هه ردوو فه یله سوف، کانت و هیگلش دیفاع له هیشته وه ی سزای نیعدام ده که ن و پشتیوانی خویران بو نه م سزایه ده رده برن. کانت که بروی وایه هیچ لیچکومونیک له نیوان ژبان ومه رگدا نییه، ته نانه ت له سه خترین هه لومه رجه کانشیدا، به و نه نجاسه ده گات که هیچ به رایه ریسه کیش له نیوان تاوان و سزادا ناییت. مه گه ره ته نها له و کاتانه دا که تاوانبار به مه رگ بسپیردیت تاکو عه داله ت به رقه رار بکریت. کانت ته نانه ت له به رانبه ره چه مکی: "دانیک به دانیک و چاویک به چاویک" دا ناواهی دیفاع ده کات:

"کاتیک تومه ت ده خه پته پال که سیک؛ تومه تت خستوته پال خوت. کاتیک شتیک له و ده دزیت، تو دزی له خوت ده که پت. کاتیک تو نه و ده کوژی، خوت ده کوژییت. ته نها قانونی سزا ده توانیت به وړدی شیوه و پله ی سزاکه دیاری پکات." (۲)

هیگلش به ناماژه کردن به وه ی که ژبان بازنه ی ته واوی په ک نینسانه؛ هیچ سزایه ک به غه بری مه رگ بو تاوانبار به که متر نانسیت. قانونی سزا له مرودا و له هه ره شوینکنا که نیعدام ره وایه هه په، په ک پایه ی سه ره کی دیفاع کردن له نیعدامه. به نمونه "نارنست فین دان هوگ" که په کیک له سه رسه خترین لایه نگرانی سزای نیعدامه له نه امریکا، نیعدام وه ک دیفاعیک له سیسته می کومه لایه تی پیناسه ده کات و پیی وایه بو به رقه رارکردنی عه داله ت ده بی ژبان له تاوانبار وه ریگریته وه.

باسی کانت، له پله ی په که مدادا، پشت نه ستووره به تیگه پشتنیکی ته واو هه لگه راوه له سه ره عه داله ت. له پله ی دووه میشدا، نه و له کار و جوړله ی تاوانبار وه ده ست پیده کات و گرنگی په ک نادا به کومهل و شوین پیی نینسانه کانه وه له کومه لگادا. نه و رولی کومه لگا، چ سه باره ت به زه مینه ی خودی تاوان و شوین پیی نینسان له و پروسه په دا، چ سه باره ت به تواناییه کانی کومه لگا بو نیصلاح کردنی تاوانبار ناینیت و به شیوازیکی ته واو نینتیزامی له په یوه ندی تاوانبار و حه قی سزادان به سه ره نه ودا، دیفاع ده کات.

هیگلش دیت و هه ره هه مان کار ده کات و به راشکاو ی ده رباره ی سزا و ماف ناوا ده لیت:

"سزا مافیکی تاوانبار. نه م کرداره ته نها په یوه ندی به خودی نیراده ی تاوانبار وه هه په. تاوانبار به له ژیر پی نانی مافدا، مافی خویشی راگه پانودوه. تاوانی نه و نه فی مافه. سزاش نه فی نه و نه فی په. بویه ش نه مه نه و نه ری په په (نه فی نه فی ده بپته مثبت، تبیینی وه ریگر) بونه و حه قه ی که له لایه ن نه ووه دواکراوه و به سه ریشیدا ده سه لیسزیت" (۳)

مارکس نه م ده سته واژه په ی هیگل به ده سته واژه په کی فریوده رانه سه رنج ده دات و ره خندی لیده گریت؛ به و هویه وه که له م بیر کرده وه په دا، تاوانبار تا پله ی نینسانیکی نازاد که ده سه لاتی به سه ره ر ه تی خویدا هه په به رز ده کریته وه؛ وه نه وه ی که هیگل قانونه کانی تا نیستی کومه لگای به شه ری له ده وه ی کاریگه ری تاقیکردنه وه و زانیاری نینساندا راده گریت، له پیش هه ره شتیکه وه به نیشانه په ک له نایدیالیزمی نه لمانی ده ناسنیت. مارکس له به رانبه ره هیگل دا و له په یوه ند به باسی سزاوه ده لی:

دهسته‌واژه گونه‌یه که ده‌لیت؛ چاو له به‌رانبه‌ر چاودا، دان له به‌رانبه‌ر داندا، خوین له به‌رانبه‌ر خویندا. به رونگردنه وه په کی ساده و له که ناره وه دانانی هر و جوړه ته فسیریک، ده کری بوت‌رتی: سزا شتیگ نیه جگه له نامرازیک که کومه لگا بو دیفاع پیکردن له خوی به کاری ده‌هنیت له به‌رانبه‌ر نه و هوکارانه دا که مانه وه ی ژبانی کومه لگا تیک ده شکینتی. نیستا نه مه چ هه لومه ریجیکه که له کومه لگادا جگه له جه لادا، هیچ نامرازیکی تر بو دیفاع پیکردن

له خوی ناناسیت و به ربه ریه تی خوی به ناونیشانی قانونی نه په دیه وه مراده که پنیټ؟ (۴)

به لام کانت و هیگل نه‌ک هه‌ر له م به‌ریه‌ریه‌ته‌ی چینه ده‌سه لاتداره‌کان له په یوه ند به مه‌سه له ی سزای نیعمامه وه دیفاع ده که ن؛ به لکو "چاویک به چاویک"یش له قالبی دیفاع کردن له حه قدا ده به ستنه وه به چه مکی عه داله ته وه.

به لام "چاویک به چاویک، دانیک به دانیک" له بنه ره تدا باسیک نیه که په یوه ندی به عه داله ته وه هه بیت، به لکو په یوه ندی به دیدی درنانه ی توله وه هه په و موری پیرگردنه وه ی زه مانی به ربه ریه ت و درنایه تی به ناوچاوانیه وه په تی. "چاویک به چاویک، دانیک به دانیک"، نه‌گه و چی په یوه ندی به هه لومه رچی کومه لایه تی و نه و جیگاو ریگایه ی که تاوانبار دوست ده کات نیه، هاوکاتی‌ش به هیچ جوړه پیوانه په کی نه خلاقی و نینسانیه وه پایه ند نیسه. له سه ر نه ساسی نه و دیده؛ ده بی به و جوړه ره فشار له‌گه ل نینسانه کاندنا بگریت که نه وان له‌گه ل نینسانه کانی تر دا کردویانه؛ که واته ده بیت هه ر کاریکی درنانه و ناینسانیش به کرده وه په کی درنانه و ناینسانی وه لایمی پبیرته‌یه وه. هه لیه ته له دیدیکی ناوایدوا و له هه موو کاته کاندنا ناگریت پراویر و به رانه ر به په ک، که لک له چه مکی "دانیک به دانیک" وه رگریت. بو نمونه، کاتی‌ک که سیک لاقه ی که سیک تر ده کات، بو سزای تاوانه که ی لاقه ی پیناگریت. به لام کروکی نه و چه مکه به مانای دیاریکردنی ناستیکی به رانه ری سزایه که گونجاوه له‌گه ل تاوان و کاریکی نه انجامدراودا. هه ر نه مه سه که پایه ی تیوری سزا و نه م ناسته په کسانه له سزا له‌گه لیک په یوه ندیه کانی نیعمامدا پیناسه ده کات.

به لام گرفتگی سه‌ره کی چه مکی "سزای به‌رانبه‌ر و په کسان"، له‌وه‌دایه که هیچ پیوه ریک بو دیاریکردنی نه م ناسته گونجاوه له سزا نادانه ده‌سته وه و له‌گه ل نه وه شدا، شتیگ که حه قیکی شایسته و به رانه ری تاوانباری ناو لیده نریت، ته نها له په ک حاله تدا ده کری دیاری بگریت نه ویش حاله تی قه تله، که قاتل ده کوژریته وه. نه‌گینا بو تاوانه کانی تر و سه‌پاندنی سزای "به‌رانبه‌ر" به سه‌ر جیبه‌جیکه‌رانی تاوانباردا، نه‌وه له کات و شوینه جیاوازه کاندنا، ته نها پیوه ریک ده‌ستیشانی ده‌کات که بریتیه له نامادهمی بیرویاوهر و سونه‌ته دواکه‌وتوه‌کان و ناستی ریژه ی زه‌پروژه‌نگ و به‌ریه‌ریه‌ته‌ی ده‌سه لاتداران. ناخر کاتی‌ک که سیک له‌گه ل ژنیکدا ده‌خه‌ویت و له نیرانی نیسلامدا سزای نیعمامی به سه‌ره‌دا جیبه‌جی ده‌که ن، نه‌وه پبیره ره نیسلامیه‌کان و سونه‌ته تی ره‌ه‌نگی ده‌سه لاتدارانه که سزای به رانه ر بو نه و کرده وه په به نیعمام پیناسه ده‌کات.

هاوکاتی‌ش نیراده ی ده‌سه لاتداران له په یوه ند به دیاریکردن و سه‌پاندنی سزای مه‌رگ به سه‌ر نینسانه کاندنا، په‌گه لیک فاکتوری‌تره‌وه‌گریسی خواردوه و چه‌ندین هوکاری وه‌ک: شوین پیسی چینایه‌تی، کینه‌توزی میلیلی و نه‌ژادی، نه‌سله ناینیسه‌کان و گه‌لیک شته‌تر رولم سه‌ره‌کم و گرنگ ده‌گیرن. هه‌ر به هوی نه‌وه فاکتور و هوکارانه شه‌وه‌به، که به‌شیککی زوری نه‌وه تاوانانه‌ی که سزای نیعمام ده‌پان‌گریته‌وه، نه‌وه کرده‌وانه‌ن که دژایه‌تیان له‌گه ل پایه‌فیکری و نایدولوزیه کانی ده‌سه لاتداراندا هه‌په و هاوکاتی‌ش بو به‌شیککی زوری نارازیه کانی ناو کومه لگا‌خراونه ته‌چوارچیوه ی قانونه وه.

هیماکردن به قانونه کانی کوماری نیسلامی نیران له م په یوه نده دا کاریکی خراپ نیسه. له کوماری نیسلامی نیراندا که هه زاران نینسان ره‌وانه ی سه‌ر په تی سیداره ده‌کرین، لیستیکی دریز له سزای سیداره دان له قانونه کانی چه‌زایی نه‌وه ولاته دا ده‌بینین، که ته‌نانه ت بو نه‌وه ده‌وله‌تانه ی تر که نیعمام ده‌که ن قاییلی قبول نیسه. بو نمونه ده‌کری هیما به هه‌ندیکیان بگریت: کوشتن له کاتی‌کدا که که‌س و کاری کوژراو خوازباری توله‌سه‌نندنه وه‌بن، قه‌ساس، لاقه‌کردن،

قاچاقچیتى مەۋادى موخە دېر، دزى، خواردەنەۋى مەشروب پاش ۳ جار دادگايىي كىردن، زىنا پاخودە پە يۈە ندىيە كى "نامە شروغ"، كىردەۋى ھوموسىكوالبىتت پاش دادگايىي كىردنى بو جارى چۈارەم، پە يۈە ندىيە نىوان ژنى موسولمان و پىيوى غە يىرە موسولمان، لە نايىن ھە لگە رانە ۋە، كار كىردن لە دژى دە ولە ت و گە لىك شتى تر. زورىك لە مانە ي سە رە ۋە پە يۈە ندىيان بە زيان پىگە پاندىن بە كە سىكى ترە ۋە نىيە و بە ماناي نە فى كىردنى ھە فى كە سىكى ترىشە ۋە نىيە. تە نائە ت بە پىسى چە مكى "چاۋىك بە چاۋىك، دانىك بە دانىك" ش نايىتە چۈارچىۋە پە ك كە سزاي مە رگ بە سە ر جىيە جىگە رە كە پىدا بسە پىنىت. كە چى لە نىسلاما، دە بىتە تاۋان و خە لكى لە سە ر دە كوژن. شتىك كە لىرە دا دە بىتە پىيۈە رى كوشتنى نىساننە كان، ھە ر ھە مان نە و كىنە توزىيە دۋاكە وتو و كوتە پە رستانە پە و نە و نە ھە ككام و بىروباۋە رە كە نەدە لانە ي نىسلام و بە رژە ۋە ندىيە زە مىنىيە كانى دە سە لاتدارانىكە كە قورىانى لە نىساننە كان دە گرىت.

بە لام لە پال دە رختستى نە خشى دە ولە تدا لە پە يۈە ند بە سزاي نىعدامە ۋە، چاكتر ۋاپە نامازە بگە پىن بە خالىكى تر كە نە وىش؛ ھە ژمۈىنى نىجاساتى تولە سە ندىنە ۋە و خۈىن خۈرىيە كە لە نىوان بە شىك لە نىساننە كاندا بۈۈنى ھە پە. تولە سە ندىنە ۋە، مىراتى سە ر دە مى رىندايە تى يە. بە لام تا نىستاش بە شىك لە ۋ نىساننە ھە كە لە ژىر كارىگە رى بىروباۋە رى كۈن و تە بىلغاتى كىنە توزانە دان، كاتىك باسى چۈنىيە تى رە فتار كىردن لە گەل تاۋانباراندا دىتە پىش؛ دە م لە تولە سە ندىنە ۋە دە كوژن. بو نىۋونە لە ولاتىكى ۋە ك نە مرىكادا، ۋە لە پە كىك لە و راپىسىيە گىزىگانە دا كە دە ربارە ي سزاي نىعدام نە نجامسراۋە، دە كرى نە ۋە بىبىرىت كە جگە لە باسە كانى پىشپىگىرتن و سە پاندى سزاي نىعدام بە سە ر تاۋانباراندا، باسى ۋە ك، تولە سە ندىنە ۋە و نارامبۈۈنە ۋە ي كە س و كارى قورىانى ۋە ك فاكورى تر، بو ھىشئە ۋە ي سزاي نىعدام نامازە ي پىدە كرىت. بە لام لە راستىدا بۈچى كە س و كارى قورىانى پان ھە ر كە سىكى تر، دە بى بە نىعدام كىردنى كە سىكى تر دلى فىنك و نارام بىتە ۋە؟ بىگە مانا تورە پى خە لكى لە كىردە ۋە ي تاۋانبار پان نە فرە ت كىردن لە ھە ر كىردە ۋە پە ك كە مافى كە سىكى تر لە ژىر پىدە نىت، كار دانە ۋە پە كى سروشتى نىساننە كانە. بە لام نە ۋە تە مە نىيە كە تولە سە ندىنە ۋە ناراستە ي جىگاپە كى تر دە كات. تولە سە ندىنە ۋە پىيۈە ر و قانونىكى نىيە و لە ژىر كارىگە رى ھە لچۈۈن و نىجاساتى بە دە ر لە پىيۈە رە نىسانىيە كاندا شكىل دە گرىت. كە سىك كە خۈازىيارە تولە لە تاۋانبارىك پگاتە ۋە، تە نھا جىياۋزىيە كى لە گە [تاۋانباردا ھە يە نە، تولە سە ندىنە ۋە ۋە ك ۋە لامىك بە ۋە دە ر دە ي كە گىرە دە ي، بۈۈە جام لىدە كات. زور زە ھمە تە كە سىكى تولە سىنە رە ۋە

پە پىدا بىت كە خۈى بىتە جىيە جىگە رى نىعدامى تاۋانبار، بۈيە ش خۈازىيارە كە دە ولە ت لە برى نە ۋە نە م پىروسە ي كوشتنە نە نجام بدات. بە لام نە مە ھىچ لە و راستىيە ناگورىت، كە كە سى لايە نگرى تولە، خۈى لە پىروسە ي بە كوشتدانى تاۋانباردا دە كاتە شە رىك و خوشى تا ناستى قاتلىك دادە زىيە زىنىت و دە بىتە ھۈى مە رگى نىسانىكى تر.

نە ۋە ي جىگاپە سە رنجە، سزاي نىعدام كە خۈى لە خۈرىدا تولە سە ندىنە ۋە پە كى خۈىناۋىيە، لە سە ر پايە ي بە رقە رار كىردنى عە دالە تە ۋە ناراستە دە كرىت، بە تاىبە پىت لە دىدى تىۋرى "سزا" ۋە، ھەر بۈيە ش نە ۋە كە سە ي خۈازىيارى تولە سە ندىنە ۋە پە، ھە ر ھە مان دو كومىنت دۈۋىات دە كاتە ۋە، بە لام نە مە عە دالە ت نىيە. عە دالە ت چە مكىكى نىگە تىف نىيە. عە دالە ت بە ماناي دايە شكر دىنە فە لاكە ت و سە پاندى دە ر دە ر نىچ و مە نىيە تى نىيە پە سە ر خە لگىدا. عە دالە ت خۈلقاندىنى تاۋانىكى تر لە ۋە لام بە كىردە ۋە پە كى تاۋانكارانە ي كە سىكى تر دا نىيە. بە لكو عە دالە ت چە مكىكى پوزە تىقە و خواستىكى تا قولايى ناخ نىسانى يە. عە دالە ت لە مە پدانى ژىيانى كۈمە لايە تى نىساندا، بە ماناي بە ھەر مە ندىبۈۈن و دە ستراگە پىشتى نىساننە كانە بە نىمگانانە كانى كۈمە لگا. عە دالە ت لە مە پدانى سىستە مى قە زانىدا، بە ماناي بە رقە رار كىردنى چۈارچىۋە پە كە كە لە سە ر پايە كانى نە ۋ، مافە كانى تاۋانباران و نە ۋانە ي گۈمانى تاۋانباران لە سە رە، بە باشتىر نى شىۋە بە رقە رار بگىرت و زولمىيان لىنە كرىت. تىۋرى "سزا" و "چاۋىك بە چاۋىك، دانىك بە دانىك" پە يۈە ندى بە عە دالە تە ۋە نىيە. ھەر لە م روۋە شە ۋە پە كە ھىچ سىستە مىكى قە زانى كە كە مىكىش پىشت نە ستور بىت بە عە دالە تىكى بە نىساننە ۋە، ناتاۋىت لە سە ر پايە كانى تىۋرى "سزا" داپىر بىزىت. عە دالە ت خۈازىيارى كوشتنى

نیعدام هرزانتره!

یه کپک له و باسانه ی تر که لایه نگرانی نیعدام ده یکه ن، مه سه له ی نابوویرییه. نه وان ده لین زیندانی نه به دی پاره و پولیکی زیاتری له نیعدام تیده چیت و برویان وایه ژبانی تاوانباران بی نرخه و بویه شایه نی نه وه نین که پاره یه ک له واته دا سه رف بکریت. بویه ش خوازباری کوشتنی تاوانبارن. نه م بوونه وه ره سه رسورهینه راته که له م و کاغه زیان گرتوه به دهسته وه و پاش حسابکردن و ژماردنی جیاوازی نیوان تیچووی زیندان و نیعدام. یان به زمانیکی ساده تر، جیاوازی نیوان مه سره فه کانی زیندان و نیعدام، ده یانه وی به کومه لگا سه لیسین که قیسه تی ماددی نه و جیاوازی پاره یه له ژبانی نینسان زیاتره و به نرختره. نه و جه نابانه ده زانن که به شی زوری نه واته ی سزای نیعدامیان له سه ره، که سانیکی سه ر به چین و تویره کانی خواره وه ی کومه لگان و ده وله تیش ناچاره که پاره ی دادگا و پروسه ی دادگاییه که یان بگریته نه ستو؛ بویه خوازباری نیعدام کردنیان چونکه هه رزانتر ته واو ده بیت. له راستیدا نه و پیوه ر و به هایه ی که نه مانه بو کیشانی چه مکه کانی حه ق و عه داله ت له به ر چاری ده گرن، هه مان نه و پیوه راته یه که ملکه چی قانونه نه ساسیه کانی کومه لگای چینایه تیبه. له م سیسته مه دا، که له مرودا سه رمایه داربیه، حه ق و مولکایه تی پیکه وه گری ده درین. نه م دهسته یه له لایه نگرانی نیعدام، که له به رانه ره ژبانی تاوانباراندا خوازباری مه سره فهکی که مترن نه وه یان به لاره گرنگتره، نه گهر فشاری خه باتی کریکار و بزووتنه وه پیشکه وتووخوازه کانی کومه لگا له سه ریان قورسایی دانه نیت، ده یانه وی به ها و هه موو ده ستکه وته کانی کومه لگا بگه رینه وه بو سه رده مه به ربه ریبه ت.

هاوکاتیش به شیک له واته ی که دژی سزای نیعدامن، له به رانه ره ریزه که ی به رانه ردا؛ (لایه نگرانی نیعدامدا) ده ست به دامینی هینانه وه ی چه ندین به لگه وه ده گرن که گوهراکارانه یه و هیچ کومه کیشیک به خه باتی بزووتنه وه ی لایردنی نیعدام ناکات. نه م تاقسه له به رانه ره لیستی مه سره فه کانی نیعدامدا، نامار و لیسته کانی خوبان راده گه یه نن و ده یانه وی به حسابکردنی کریبی محاسی و دادگا و کاره کانی تر، نیشانی بدن که نیعدام قازانج هینه ر نیه و زیندانی نه به دی وه ک نه لته رناتیف پیشیار ده که ن. به لام بوچی نه م عه بقه ریانه له ریی دلسوزی نیشاندانیانه وه بو کیسه و گیرفانه کانی ده وله ت خوازباری لایردنی نیعدام؟ نایا نه وان نازانن که نه مه سوکایه تی پیگردنه به بوون و جیگای شیاری نینسان و کاتیکیش باس له سه ر زیندوو هیشتنه وه ی نینسانه، ناییت و ناکریت نینسان خوی تیکه لی نرخ و پاره ی تیچوو و مامه له ی له م جووره شتانه بکات؟ خالیکی تر نه وه یه که نه م چه نابانه پیشیاریک ده خه نه به ر ده ست که ناعادلانه یه. ناخر نه وان چ وه لامیکیان پیبه کاتیک له زور شوینی تری دنیادا نینسانه گان زور به ساده یی نابوود ده کرین و پاره یه کی نه وتوشی تیناچیت، چون له کانی وادا ده توانن دیفاع له لایردنی نیعدام بگه ن؟

باسیکی تری زور تیکه رانه که له نیوان به شیک له گروویه کانی دژی نیعدامدا بوونی یه، ته نکیدکردنیانه له سه ر بریاردانه. هه له و نه و نایه کسانه، به ی که ده کری له پروسه ی دادگایه. کردن **تاوانباراندا** له لایه ن حاکم و هه یته تر، فه زانیه وه بیته پیش.

نه وان پیمان وایه که به م جووره که سانی بی تاوانیش نیعدام ده کرین. هه ربویه ش دژی سزای نیعدامن. به لام نه وه خودی حاکم نیه که ده کری بیته هوی نیعدامکردنی که سانی بیتاوان، به لکو چه نده ها فاکتوری تریش هه ن که له م پروسه یه دا رولی خوبان ده یینن. به لام نه م باسه و نه مجوره ناره زایه تی ده ربیرینه به دژی نیعدام، زیاتر له باس و ناره زایه تیبه ک ده چیت به دژی هه لاوردن و ناپارتاید، وه ک له باسی دژی نیعدام. به لام نایا نه م بوچوونه لهبه یوه نه به نیعدامکردنی که سیکی گوناحباردا چی ده لیت، به تایبه ت له و کاته دا که تاوانبار خوی به ناشکرا رایده گه یینیت که تاوانی نه نجام داوه، له م کاته دا نه مانه چ حوکمیک په سه نده ده که ن؟

له سیسته مه فه زانیبه کانی نه مرودا که چه نده ها جووری هه لاوردن و ناپارتایدیان له خوباندا حه شارداوه، وه به بوون و

ناماده بی سزای نیعدام، ناشکراهی که بی توانیش تا سه رداری سیداره رایبج ده کرت و نه م کاره ش ته نها سنوردار ناکرته وه به ده سه لاتی حاکمه کانه وه. نه وه ی ده بی پوتریت نه وه په که لاردنی سزای نیعدام و خه باتکردن بو نه وه، له سه ر بیگونناخی و بیثاوانی تاوانباره وه ده ست پیناکات، به لکو باسیکه له سه ر خودی نیعدام، هه ر بویه ش ناییت په هیچ جوریک له سه ر نه مه قه پد و به ند و مه رج دابتریت.

نیعدام و دک نامراییکی سه رکوتکردنی ناره زایه تی.

نیعدام ته نها له به رانه بر کوشتن و ده ستدریزی کردنه سه ر که سیگ و تاوانباراندا نه بویه و نیه. ریزی ناره زایه تی ده بربران له کومه لگادا، زیاترین قوربانیانی قانونه کانی سزای نیعدام بوون. کومونسته کان، کریکارانی خه باتگیر، هه لسوراوانی سیاسی نویوزیسویونی ده وه له کان و شورشگیران و گه لیکی تریش، به رزترین ژماره ی ده سه ی نیعدامکروانی دنیا پیکده هینن. له هه ر شوینیکشدا ناتارامیبه کومه لایه تیه کان به پله ی بالای خوی گه یشتیبت و بوونی ده وه له ته کانی خستیه مته ترسی له ناوچوونه وه، نه وا به شیک له کومه لانی خه لکی له ژیر تیفه کانی نیعدامدا راگیراون. نه مه چ له و شوینانه دا که له ریگای قانونه کانه وه جیگایه ک بو سرینه وه و نه فی کردنه وه ی ژایانی نه وان دباریکراوه. یان له و شوینانه دا که نیعدام نه مانی نه گرتوته وه و به هه له ستنی ده سیسه و تاوانی ده ستکرد، رایبچی سه ر دار کروان. یان له ریگه ی دارشتن. قانونه تابه تیه کانه وه؛ قانونه. عه سکه ری و شتر. تری له م بایه ته.

نه گه ر له تیکرای نه م باسانه دا قسه کان و دیده کانی نه وانه ی لایه نگری له سزای نیعدام ده که ن کوبکه پنه وه، نه وا دیدیکی و یا به ده ست دیت که نه گه ر نیعدام نه بیت، نیمکانی نیصلاحکردنی کومه لگا نیه. له لایه کی تریشه وه، له م جوره بیرکردنه وه دا، روونکردنه وه په کی ته واو پیچه وانه و هه لگه راوه له سه ر عه داله ت ده خریته به رده ست و نه فره ت و هه ستنی توله سه نده وه و خوین خوری و دک دپارده په کی عادی له کومه لگادا نیشان ده دریت که پیوسته دووباره به رهم بهینریتوه. نه مانه ش هه صوری به مانای سووکایه تی کردن به حورمه ت و شان و شکوی نینسانه و له لایه کی تریشه وه په ره پدانه به هه موو بیروبوچوونیکی کونه په رستانه و دژی نینسانی.

بوونی سزای نیعدام، سیسبولی ده سه لاتی ده وه ت و چینه ده سه لاتداره کانه به سه ر گیانی هاوولایتیاونه. داوه ری کردنیکه سه باره ت به قیسه تی گیانی نینسان و حاشاکردنیکه له حورمه تی نینسانی نه وه. په پیامه که ی: شه رعیه ت دانه به زه بروزه نگ: زه بروزه نگیگ که وه ک په تایه ک به کومه لگادا بلاژده بیته وه. له به رانه ریشدا، لاردنی نیعدام و دیفاعکردن له حه قی ژیان؛ کوشتنی نینسانه کان قه ده عه ده کات. ریز بو ژیان ده گیریته وه و ده بیته سیسبولی دیفاعکردن له ژیان. نیعدام دژایه تی له گه ل نوسول و پایه نه خلایقی و مه عنه ویه کانی نینساندا هه یه و ده بیت لایبریت. به لام به ده سه وه گرتنی شه م نامرازه دزیوه ی سه رکوت له لایه ن ده وه له ته کانه وه، کاریک نیه که له نه زاینه وه سه رچاوه ی گرتیبت. به لکو هه لباردنیکه سیاسی و به ناگاهانه ی نه وانه. بویه ش بو لاردنی سزای نیعدام ده بی تیبکوشریت.

۱- مارکس سه باره ت به سزای نیعدام، کومه لیک له کاره کانی مارکس و نه نجلس به زمانی نینگلیزی ، به رگی ۱۱ لایه ره ی ۴۹۶.

۲- کانت **The metaphysical elements of justic p 101**

۳- هیگل **Grundlinjen der Philosophie des Rechts** شه م به سه له قسه کانی هیگل له

هه مان وتاری ناوبرای مارکسدا له سه رچاوه ی په که مه وه ره رگیراوه.

۴- مارکس سه رچاوه ی په که م لایه ره ۴۹۷